

จิตรกรรมในวรรณคดีไทย

วัชร รมยะนันท์*

บทคัดย่อ

จิตรกรรมที่ปรากฏในวรรณคดีไทย มักจะเป็นภาพวาดของตัวละครเอกในเรื่องซึ่งมีทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิง แต่โดยทั่วไปจะเป็นภาพวาดของตัวละครเอกฝ่ายหญิงมากกว่า ภาพวาดดังกล่าวเน้นความงดงามที่ทำให้ผู้พบเห็นหลงใหลเป็นจุดสำคัญ และมีบทบาทสำคัญในการดำเนินเรื่อง ทำให้ตัวละครเอกฝ่ายชายและฝ่ายหญิงเกิดความรักกัน หรือทำให้ตัวละครรองอื่น ๆ เกิดความรักและหลงใหลตัวละครเอกฝ่ายหญิง นอกจากนี้ภาพวาดในวรรณคดียังมีส่วนช่วยให้เรื่องนั้น ๆ สนุกสนานทั้งการแสดงและการอ่าน

การวาดรูปนับว่าเป็นศิลปะอย่างหนึ่ง ชาติที่เจริญแล้วมักจะมีศิลปกรรมเป็นของตนเอง และในต่างประเทศจะนับว่า **จิตรกรรม** เป็นศิลปวิทยาการอย่างหนึ่งที่นักเรียนและนักศึกษาควรจะเรียนรู้ ในมหาวิทยาลัยก็จะมีการเรียนการสอนวิชาแขนงนี้ ในประเทศไทยเราก็เช่นกัน มหาวิทยาลัยศิลปากรเป็นมหาวิทยาลัยที่เน้นหนักในเรื่องนี้โดยตรง และนอกจากนี้ผู้ที่ศึกษาแขนงศิลปะและอักษรศาสตร์ ก็จะมีการเรียนการสอนบางส่วนของวิชาจิตรกรรม เช่น นักศึกษาควรจะรู้เกี่ยวกับประวัติของรูปวาดสำคัญ ๆ เช่นรูป Mona Lisa ของ Leonado da Vinci รูป The Birth of Venus ของ Botticelli และรูป The Naked Maya ของ Goya เป็นต้น รูปเหล่านี้บางท่านก็คงจะเคยพบเห็นมาบ้าง และก็คงจะเห็นว่ารูปของเขาที่สวยงาม แต่ถ้าจะย้อนมาดูจิตรกรรมของไทยเราบ้าง เราจะต้องคึกคักค้นหาว่ารูปวาดใดของไทยที่มีชื่อเสียง และก็อาจจะยากสักหน่อยที่จะระบุ

* วัชร รมยะนันท์

อ.บ. (จุฬาฯ)

M. Sc. in Ed. (Indiana)

ศาสตราจารย์ ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชื่อรูปวาดคนนั้น ๆ มาให้ดู ^{๕๕} ทั้งนี้เพราะไทยเรานิยมวาดรูปบนฝาผนังของโบสถ์ วิหาร ตามวัดต่างๆ และรูปเหล่านั้นก็เป็นรูปที่เน้นหนักไปในทางพุทธศาสนาเสียส่วนใหญ่ เช่น จิตรกรรมบนฝาผนัง ที่วัดพระแก้วหรือที่วัดสุทัศน์ เป็นต้น

จิตรกรรมของไทยไปปรากฏอยู่ใน **วรรณคดีไทย** ส่วนใหญ่จะเป็นการวาดรูปสตรีซึ่ง มักจะเป็นพระราชธิดาที่มีรูปโฉมงดงามเป็นอย่างยิ่ง บางรูปผู้ชมถึงกับสลบไปก็มี เช่น *รูปนางบุษบาในเรื่องอิเหนา* วิหยาสะกำชมแล้วก็ถึงกับสลบไป จิตรกรรมของต่างประเทศเขามักจะยกย่องรูปและคนวาด แต่จิตรกรรมในวรรณคดีไทยเรา กลับไปกล่าวถึง **ความสวยงามของผู้เป็นแบบให้วาด** มากกว่า ^{๕๖} ทั้งนี้เพราะการวาดรูปในวรรณคดีเฟื่องเลี้ยงที่ผลประโยชน์ของรูป เช่น ต้องการให้ผู้ชมหลงใหลความงามของนางแบบในรูป ถ้าจะพิจารณาดูแล้วก็จะเห็นได้ว่า ^{๕๗} ทั้งนี้เพราะสังคมไทยสมัยก่อนหญิงชายไม่สามารถพบเห็นกันได้ จะรักกันก็โดยได้ยินข่าวเล่าลือ เช่น นางเพื่อนนางแพงหลงรักพระลोकก็เพราะข่าวลือความงามของพระลอค ต่อมาก้อาจจะใช้วิธีส่งทูตไปดูแทนก่อนว่า สตรีนั้น ๆ มีคุณสมบัติครบถ้วนหรือไม่เพียงไร เช่น ในสมัยก่อนพุทธกาลเมื่อพระเจ้าสิริสุทโธทนะ พระพุทธบิดาจะอภิเษกสมรสกับนางปราหมณ์ ๘ คน ออกไปเสาะหาเจ้าหญิงที่สมบูรณ์ด้วยอติดีลักษณะ มีการวาดรูปพระนางสิริมหายามาให้ดู และได้พระนางสิริมหายาเป็นคู่อภิเษก

ถ้าจะกล่าวเป็นเรื่อง ๆ ไปก็จะเห็นได้ดังนี้ จากเรื่อง **พระอภัยมณี** เมื่อนางลเวงขึ้นครองราชสมบัติแทนพระบิดาและอุศเรนพี่ชายที่เสียชีวิตเพราะพระอภัยแล้ว สังฆราชซึ่งเป็นทีปรึกษาของนางลเวงได้ออกอุบายให้โสมขณา โดยวิธีส่ง *รูปวาดของนางลเวง* ไปตามเมืองต่างๆ และประกาศว่าถ้าใครรบชนะเมืองผลึกจะได้นางลเวงไปครอง นางเป็นผู้หญิงที่มีความสวยงามเหมือนในรูปวาด ^{๕๘} และนอกจากนั้นยังมีตราราหูซึ่งเป็นของวิเศษแถมให้อีกด้วย แต่ก็ปรากฏว่าไม่มีใครสนใจตราราหูเท่านางลเวงที่ปรากฏในรูปภาพเลย

เมื่อเจ้าละมานได้เห็นรูปนางลเวงถึงกับสลบไปเหมือนกับปราหมณ์ 8 คนสลบเมื่อเห็นพระนางสิริมหายา ^{๕๙} ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะความงามอย่างมากจนจะหาคำมาอธิบายให้เห็นภาพไม่ได้ จะได้ยกตัวอย่างในพระอภัยมณีมาให้ดูว่านางลเวงมีลักษณะอย่างไร เจ้าละมานจึงถึงกับสลบ และเมื่อพนชนมากลุ่มหลงนางลเวงจนอาสาไปรบพระอภัย

บัดนั้น
เมื่องมอบลอบคูดุ่ยแต่ไกล
ไม่ผัดพักตราทรวงาภรณ์
นายช่างเขียนพลางทางชม

ช่างเขียนผู้มีชฎาไศรย
วาทุปรไทยตื่นบรรทม
กึ่งามองระทวยสรวายสม
นิกนิยมนเตือนใจไปมา

และ

บัดนั้น
เห็นเทวีทรงเครื่องเรืองรองนา
ตั้งคาพิณจิตศุนาง
จึงคลีกระดาศหวาครูปโฉมยง

นายช่างชำนาญการเลขา
โสภามุคผ่องล่ององค์
เยี่ยงย่างยุรยาตรคังราชหงษ์
เหมือนท้าวทงองค์อินทรีย์

เมื่อช่างเอารูปไปถวายจกราปรากฏว่ารูปหายไป ๑ ใบ เหลือแต่รูปไม่ได้ทรงเครื่องขนาดนั้นจกราได้เห็นยังสลับไปเหมือนกันจึงคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
คลีกระดาศรูปนางนารี
พิศท้าวรลักษ์ณภักตรา
รศร์กริ่งใจคังไฟกลั

ระตุจกราเรื่องศรี
ให้เปรมปรีดีประพัทผุกผัน
คังหยาคพ้ามาแต่กระยาหงัน
ทรงธรรมชวชนชลบลง

ส่วนรูปอีกใบหนึ่งนั้นเทวดาตกลงบันดาลให้วิหยาสะก้าตามกวางไปพบ พอดรูปก็สลับเช่นเดียวกับจกรากอีก จึงคำประพันธ์ว่า

เมื่อนั้น
ให้อัจจรวรย์จิตระคิดสงกา
คลีดูเห็นรูปเยาวเรศ
สุดแสนปติพัทผุกผัน
ม้วนกระดาศช่อนใส่ในรัดองค์
สลับลงบนหลังอาชา

วิหยาสะก้าใจกล้า
จึงตรัสเรียกเอามาจับปล้น
คังแว่นทองส่องเนตรเสียวกระสัน
ป่วนบันหฤทัยไปมา
ใจจงด้าวคั่นถวิลหา
กะหมั่งหลารับรองประคองไว้

อิทธิพลของรูปนางบษพานมีมากจนกระทั่งข้าพเจ้าเอาวิหยาสะก้ามาตายที่เมืองคาหา นอกจากรูปนางเอกที่กล่าวมาแล้วทั้ง ๒ เรื่องนั้นแล้ว ยังมีรูปภาพของนางอื่น ๆ ที่นายช่างไปวาดมาคุดเพื่อเลือกคู้่อีกเช่นในเรื่อง มัทนพาทา จิตรระรถคนของสุเทษณ์เดินทางไปวาดรูปนางงามตามที่ต่าง ๆ เพื่อให้สุเทษณ์เลือกแทนนางมัทนา มีความว่า

สุเทศน์ มาเกิดนารูปขันมา และจงเจรจา แดลงซึ่งลักษณะให้ก
จิตรระรด ประถมก็รูปเท- ะธิตาสง่าตรู,
มีนามะเรียกยู- ะสุมาลีโศภน.
งามเนตร์และเกศแก้วม กลดอกกะมลดสน
ธิสั่งประเสริฐรูปน กิริยาสง่าศรี.
วธูวิเศษเป็น ะระเทพนะวี
ข้างค้อมาศรี สุระอักคะเทวิน,
เนาศรีโรไกลาศ.

สุเทศน์ อั้งนั้งละจงจิน-
จิตรระรด ตะนาจะราคิน, บ่มิควรรคหนึ่งถึง
ทุกี่ยะรูปนาง สิริร่างสองซึ่ง
แสนขามและหากถึง จะประเทียบบ่แพ้ใคร.
นางชื่อวิเลขา กละภาพพิเศษไชร,
วิโรจน์วิไลโยใคร ยละร่านระตีพูน.
สะซีพระเทวี มหิษบตีสุร
ผู้สิงณไวคุณธุ์.

สุเทศน์ อั้งมิควรรจะม่งหมาย.
จิตรระรด หล่อนเป็นก้านลแห่ง หิริราชะนารายณ์,
จะม่งณโณมฉาย ก็ะทรงพระโกธธา.
ฉนั้นถวายรูป อระเทพะกัญญา,
ชื่อเมนะกาภา สะวีเลขวิไลยวรรณ;
ข้าเห็นณสวนกลาง อมะราวตีสุวรรณ;
วิจิตรวิศิษฐ์สร- พะสะกนระชานชม,
นางช่างประเลงขับ วรรคัพทะเร็งรมย์
เปรของค์สุโรคม.

สุเทษณ์

ท้าวศักระทรงฤท-
ผิทรงพิโรธอาจ

ก็มีควรจะมุ่งมาด

ธิมสิทธิ์กำแหงกาจ,
จะประหัดประลัยถาน.

ฯลฯ

รูปที่วาดมาทั้งหมดนี้ปรากฏว่า สุเทษณ์ไม่ชอบใจเพราะมีความรักในนางมัทนาเสียแล้ว แต่อย่างไรก็ตามจุดมุ่งหมายของการวาดรูปในวรรณคดีไทยก็มีอยู่ คือ เพื่อเป็นตัวแทนของนางในวรรณคดีให้พระเอกได้เห็นเป็นการย่นเวลาให้กระชับเข้า และนอกจากนั้นในการเล่นละครหรือระบำ ก็ทำให้ฉากนั้น ๆ สวยงามเป็นพิเศษ ดังจะเห็นได้จากพระราชนิพนธ์เรื่อง “**ศุภลักษณ์ วาครูป**” ของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงขึ้นไว้เพื่อให้ราชเสวกในกรมมหรสพเล่นบำนางพระบาทยุคลเป็นครั้งแรกที่นาฏะศาลาในสวนศิवालย์ ในพระบรมมหาราชวัง เนื่องในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๕ เรื่องนี้ทรงคัดตอนมาจาก อนิรุทธ นางศุภลักษณ์เป็นพี่เลี้ยงนางอุษา ได้วาด รูปเทวดาต่าง ๆ ให้นางเลือกเพื่อจะรู้ว่าใครที่ถูกต้องมาสมนางอุษา เรื่องนี้แสดงว่าการวาดรูปนั้นใช้ได้ทั้งรูปพระและนางในวรรณคดีไทย

เท่าที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ก็เพื่อจะแสดงให้เห็นจริงๆ ว่า จิตรกรรมในวรรณคดีไทยมีอยู่ไม่น้อยและนับว่ามีส่วนช่วยให้เรื่องนั้น ๆ สนุกสนานทั้งการแสดงและการอ่าน สมควรเป็นเรื่องที่น่ารู้ในวรรณคดีไทยเรื่องหนึ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

The Role of Character Description or 'Portraits' in Thai Literature

by *Vacharee Ramayanandana*

Abstract :

Character descriptions in Thai Literature are generally portraits of the leading characters in literature, both male and female, although those of the female characters are more common. These portraits show the great beauty of the hero and heroine which captures all the beholders. The portrait plays a great role in the development of the story : it causes the hero and heroine to fell in love with each other ; or it makes the minor characters fall for the heroine. Besides, it helps make both the performing and the reading of the piece more entertaining.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย